

Interview: Engeliën Houben-Feddema

Goed voor ieder kind

Pakkend onderwijs voor begaafde leerlingen

Hoe stem je het onderwijs af op begaafde kinderen? In hun nieuwe boek geven Anouke Bakx, Eleonoor van Gerven en Annemieke Weterings-Helmons aan hoe je bijdraagt aan de ontwikkelingskansen van begaafde leerlingen én hoe dit meteen leidt tot rijker onderwijs voor alle leerlingen in de school. Een interview met de auteurs.

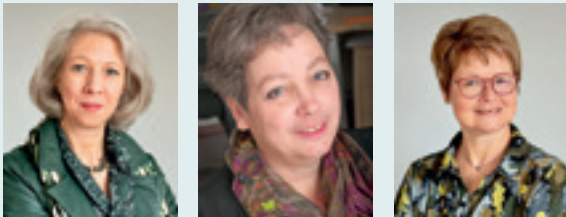
Interview

Om meteen met de deur in huis te vallen: hoe zorg je voor pakkend onderwijs voor begaafde leerlingen?

Eleonoor: ‘Mag ik primair reageren? Ik heb geen flauw benul. Wij kunnen niet vertellen hoe je dit “moet” doen. Wél kunnen we laten zien hoe je binnen de school in gesprek kunt gaan om een antwoord te vinden op deze vraag. Met ons boek kun je verkennen waar je als school staat. Wat is de visie van onze school op goed onderwijs? Hoe ziet ons onderwijs aan begaafde leerlingen eruit en hoe “dichtbij” komt dat bij onze visie? Daar moet het gesprek over gaan. “Goed” heeft een normatieve component die door iedere school anders ingevuld wordt. Scholen verschillen in hun opvattingen over wat zij als “goed” ervaren.’

Anouke: ‘Kijken naar de visie binnen de school werkt verhelderend. Visies op begaafdheidsonderwijs verschillen enorm. Soms denken leraren dat ze het over hetzelfde hebben, maar dan blijkt er een heel ander kijk-/denkkader onder te liggen, met andere consequenties voor de praktijk. Daarom is het belangrijk om de visie goed met elkaar te verkennen. Vanuit een gezamenlijk vertrekpunt kun je beleid dan concreet maken.’

Annemieke: ‘Het boek is ook geschreven voor schoolleiders. Zij moeten gaan beseffen dat het onderwijs aan begaafde leerlingen een teamaangelegenheid is. Zij hebben een cruciale rol: ze moeten de visie boven tafel krijgen en met het team het gesprek voeren over het pedagogisch-didactisch handelen in de klas. Dat gesprek gaat vooraf aan praktische keuzes over

Anouke Bakx is lector Goed leraarschap, goed leiderschap bij Fontys HKE en bijzonder hoogleraar Begaafdheid aan de Radboud Universiteit. **Eleonor van Gerven** is directeur van Slim! Educatief en gespecialiseerd in de ontwikkeling van opleidingstrajecten voor leraren binnen het domein begaafdheid.

Annemieke Weterings-Helmons werkt vanuit haar bedrijf Weterings Onderwijs Op Maat en vanuit de Master Educational Needs bij Fontys OSO als lerarenopleider, gespecialiseerd binnen het domein begaafdheid.

bijvoorbeeld de aanschaf van het materiaal. In mijn lessen aan de hogeschool stel ik de vraag: wat is de definitie van begaafdheid? Dan haal ik de meest gangbare theorieën en definities aan en bespreken we visies en paradigma's (zie kader op p. 8). Studenten geven aan dat dit verhelderend werkt. Dankzij deze theoretische bagage kunnen zij beter uitleggen en beargumenteren waarom het onderwijs aan begaafde leerlingen op een bepaalde manier vorm krijgt en wat er schuurt aan de huidige aanpak.'

› **'De begeleider heeft een socratische rol'**

Welke rol heeft de begeleider bij het realiseren van pakkend onderwijs voor begaafde leerlingen?

Eleonor: 'De begeleider heeft een socratische rol. (Hierbij staat het stellen van vragen, zonder oordeel, centraal, red.) Als je vanuit je rol als begeleider gaat vertellen hoe het moet of hoe het zou kunnen, worden mensen in de school daar vaak enthousiast en blij van. Maar als zij het dan zo in de praktijk gaan doen, valt het vaak tegen, is onze ervaring. Een begeleider die zich socratisch opstelt, laat mensen zelf nadenken over hun eigen situatie en normatieve concept over wat goed onderwijs is. Hij stelt op vriendelijke wijze kritische vragen en laat de onderwijsprofessionals ook elkaar

bevragen. Dan zul je zien dat er iets gebeurt.' **Annemieke:** 'Als begeleider binnen de school moet je voorkomen dat jou in de koffiepauze verzocht wordt om antwoord te geven op de vraag wat een leraar met een leerling moet doen. De socratische houding voorkomt dat jij als begeleider dé waarheid komt brengen, hét recept geeft.'

› **'De ib'er en de schoolleider kunnen als tandem optrekken richting het team'**

En wat is precies de rol van de intern begeleider?

Anouke: 'De ib'er en de schoolleider zouden binnen de school als een soort tandem kunnen optrekken richting het team. Hierbij faciliteren de schoolleider en de begeleider het gesprek in het team vanuit de inhoud. In die samenwerking is pedagogische sensitiviteit essentieel: elk kind heeft iets anders nodig, dus standaardrecepten of -tips werken niet.'

Annemieke: 'De schoolleider kan de begeleider het mandaat geven om voor een bepaalde aanpak te kiezen. Maar er is niet één aanpak voor "de begaafde leerling". Er zijn zoveel verschillen tussen kinderen, leraren en ouders; dit leidt tot verschillende aanpakken. De intern begeleider kijkt zowel naar de onderwijsbehoeften van de begaafde leerling als naar de ondersteuningsbehoeften van de leraar die het gewenste pakkende onderwijs waar moet gaan maken. Wat heeft de leerling nodig en wat heeft de leraar nodig in deze context? De intern begeleider respecteert ook de verschillen tussen leraren: de een heeft andere ondersteuning nodig dan de ander. Het kan ook nog per jaar en per groep verschillen bij dezelfde leraar.'

Eleonor: 'De begeleiding is in het voortgezet onderwijs anders geregeld dan in het primair onderwijs. In het voortgezet onderwijs zijn er diverse leerlingbegeleiders, orthopedagogen, soms ook nog een specialist begaafdheid. In de projecten die ik begeleid heb, kreeg ik terug dat begeleiders zoekend zijn naar een mandaat. Als voorbeeld wil ik hier een project in Almere noemen, met veertien scholen voor voortgezet onderwijs. Door een gezamenlijke vergadering te organiseren met begeleiders en directie werd bij de directie duidelijk dat het begeleiden van begaafde leerlingen een gedeelde verantwoordelijkheid is van leraren en begeleiders.'

Hoe leer je leraren kijken naar kinderen? En hoe ontdekken leraren welke ondersteuningsbehoeften leerlingen hebben?

Annemieke: 'Het is belangrijk dat je je realiseert dat een kind functioneert in een context. Ons advies aan leraren is dan ook: kijk goed naar wat dit kind nodig heeft, in deze klas, met deze leraar en *peers*, met deze

Drie paradigma's van begaafdheid

In het boek 'Hoe dan?! Pakkend onderwijs voor begaafde leerlingen' worden de volgende drie paradigma's van begaafdheid genoemd:

1. Paradigma van het begaafde kind

Hierin staat een hoog IQ (ondergrens van 130) centraal. Leerlingen met een hoog IQ worden als het ware 'gelabeld' als hoogbegaafd.

2. Talentontwikkelingsparadigma

Dit gaat uit van een ontwikkelingsperspectief, waarbij begaafdheid breed wordt gedefinieerd. Begaafdheid is in dit paradigma een kwestie van aanleg én ontwikkeling. Allerlei (f)actoren in opvoeding en onderwijs kunnen positief of negatief bijdragen aan het verzilveren van de aanleg. Het afnemen van een IQ-test is binnen dit paradigma geen vanzelfsprekendheid.

3. Differentiatieparadigma

Hierbij staan de ontwikkelbehoeften van alle leerlingen centraal. Begaafdheid wordt gezien als een onderwijskundig concept. Het onderwijs moet aansluiten bij wat leerlingen nodig hebben.

opstelling van de groep, deze opbouw van taken, op dit moment van de dag en week. Betrek ook de visie van de school op begaafdheid bij deze analyse. Wat heeft de leerling dan nodig? Zie je alleen defecten? Vind uit wat er in de ecologie van het kind het best functioneert. Dan kun je ook zien wat wél werkt. Wat doet de leraar dan anders? Hoe worden de taken gesteld? Hoe ziet de leeromgeving eruit? Op welk moment van de dag lukt iets wél? De positieve psychologie leert ons: doe meer van wat werkt. Zo krijg je de onderwijsbehoeften concreter en wordt het voor de leraar ook haalbaar om eraan tegemoet te komen. Maak plannen waar iedereen wat aan heeft.'

Anouke: 'We vragen van leraren om elke leerling te zien in zijn volledige "zijn". Het kan helpen om leerlingen uit te dagen, uit te nodigen tot leren en proberen, en hen te stimuleren. Wat kan er fout gaan als een kind

een moeilijk werkje wil proberen? En wat dan nog als het fout gaat? Wat als het goed gaat? Gebruik hiervoor ook je voelspriet! Geef kinderen kansen, ruimte en vertrouwen. Creëer een veilige leeromgeving, waarin zij nieuwe dingen durven proberen. Zo ontdek je ook wat kinderen al kunnen en waar ze nog kunnen groeien.'

Eleonoor: 'Je kunt je afvragen of de vele screeninglijsten die we gebruiken daadwerkelijk nagaan of een kind iets geleerd heeft of dat ze slechts schijnzekerheid geven. Of het nu gaat over dyslexie, dyscalculie, ADHD, autisme of begaafdheid: hoe meer lijstjes leraren gebruiken, hoe kleiner de kans dat zij werkelijk ontwikkeling waarnemen. De vraag die leraren zich steeds zouden moeten stellen is: welke leerling in mijn klas heeft één ding ontdekt of gedaan dat hij eerder nog niet had ontdekt of gedaan?'

'Oormerk het geld niet voor begaafde kinderen, maar om tot uitdagend onderwijs te komen'

Dit brengt mij op: 'Laat OMA – oordelen, meningen en aannames/adviezen – thuis.' Hoe kunnen wij leraren helpen zo te gaan kijken naar kinderen?

Anouke: 'Het begint met een open, niet-oordelende basishouding. Dat klinkt gemakkelijk, maar het is echt moeilijk om oordeelloos te kijken en om goede open vragen te stellen.'

Annemieke: 'Ik laat studenten altijd een casus lezen over een leerling. Daarna geef ik de opdracht om na te gaan of wat is opgeschreven over deze leerling een feit is, of een interpretatie van wat er gezien is. Veel van wat genoteerd is, blijkt dan geen feit maar een interpretatie te zijn. Dat is een eyeopener!'

Eleonoor: 'Het handelen van de leraar moet het leren triggeren. Hij moet kijken naar de match tussen het aanbod en waar het kind staat op de ontwikkelingslijn, wat hij kan en weet, om in te schatten wat het kind nog moet leren. Maar hij dient ook te kijken naar de effectiviteit van zijn eigen leraargedrag. Als dat lukt, kun je OMA thuislaten.'

Anouke: 'Dat wat wij nu besproken hebben, is overigens niet alleen belangrijk voor begaafde kinderen, maar voor alle leerlingen. Het heeft te maken met je professioneel handelen als leraar.'

Julie gebruiken in jullie boek zogeheten denksleutels: 'wat als ...' en 'stel dat ...' Ik heb er een voor jullie: wat als we het label 'begaafd' loslaten en niet meer gebruiken bij het differentiëren van ons onderwijs?

Eleonoor: 'Aan het eind van mijn proefschrift (Eleonoor promoveerde onlangs op *gifted education*, red.) conclu-

deer ik dat de toekomst van het begaafdheidsonderwijs – als een gesegregeerde aanpak en alleen toegankelijk voor begaafde leerlingen – niet langer houdbaar is. Het onderwijs aan begaafde leerlingen kunnen we niet zien als losgekoppeld van onderwijs in het algemeen. De vraag is: wat wil je voor alle leerlingen in jouw school bereiken? En vervolgens: hoe bereik je dit ook voor de begaafde leerlingen?

Jullie benadrukken dat het erom gaat álle leerlingen meer kansen te geven binnen het onderwijs. Er is echter heel veel geld binnengekomen, specifiek voor het onderwijs aan hoogbegaafden. Hoe zou dit zó besteed kunnen worden dat het aan alle leerlingen ten goede komt?

Eleonor: ‘Het zou mooi zijn als scholen zouden nadenken over hoe zij voor elke leerling uitdaging zouden kunnen creëren. Oormerk het geld daarom niet meer voor begaafde kinderen, maar oormerk het om tot uitdagend onderwijs te komen. Als je het hebt over inclusie – als regering, als politiek, als samenleving – en vervolgens geld gaat bestemmen voor speciale groepen, is dat wat mij betreft een contradictio in terminis. Inclusie betekent dat je geen kinderen buitensluit, dat elk kind de kans heeft om te leren.’

Annemieke: ‘Wij zetten in het boek *grenzenloos* en *grenzeloos* onderwijs naast elkaar. Bij *grenzenloos* hebben we het label “begaafd” nodig om uit te dagen en om de ontwikkelingslijn te volgen. *Grenzeloos* betekent dat het onderwijs uitdagend gemaakt wordt voor álle leerlingen, waarbij iedereen aansluiting op het eigen niveau vindt.’

‘Enkel het label “begaafd” mag niet leiden tot de keuze voor een andere leeromgeving’

Wat werkt beter voor begaafde leerlingen in het onderwijs: segregatie of inclusie?

Annemieke: ‘Of een leerling een deel van de onderwijstijd in bijvoorbeeld een plusklas zit of voltijds in een gesegregeerde omgeving, dient afhankelijk te zijn van diens onderwijsbehoeften. Het kan ook zo zijn dat een leerling het ene jaar wel en het volgende niet in een plusklas zit. Een andere groepsamenstelling, of een andere leraar, kan zomaar maken dat er geen behoefte is aan een aparte leeromgeving. De behoefte aan uitdaging blijft wel.’

Eleonor: ‘Er zijn verschillende redenen waarom je kinderen – al dan niet in deeltijd – zou segregeren. Er bestaat soms handelingsverlegenheid tussen wat het kind van de leraar vraagt en wat deze leraar in redelijkheid kan bieden. Als de leerling niet tot leren komt binnen de leeromgeving waarin hij zit, ga je op zoek naar een andere omgeving. Het label “begaafd”

Tips van de redactie! Lees het artikel ‘Ecologisch begeleiden van begaafde leerlingen’ van Eleonor van Gerven (mei 2019) en ‘Professionaliseren met enIQma’ van onder andere Anouke Bakx (mei 2021).

mag niet de enige aanleiding zijn om te kiezen voor een andere leeromgeving. De ontwikkelingsbehoefte van de leerling moet leidend zijn. Verder kan ook de behoefte van begaafde kinderen aan contact met ontwikkelingsgelijken een reden zijn voor segregatie. Als je de enige bent die in de reguliere groep op een bepaald niveau functioneert, is de kans beperkt dat je daar ontwikkelingsgelijken ontmoet. Dus heb je als school de verplichting om, net als voor alle andere leerlingen, ook voor dit kind een context te scheppen waarin hij ontwikkelingsgelijken kan tegenkomen. Soms gaat het overigens niet om ontwikkelingsgelijken, maar om belangstellingsgelijken. Het draait immers niet alleen om cognitie, maar ook om sociale vorming.’

Anouke: ‘Het gaat inderdaad niet alleen om de cognitieve ontwikkelingsbehoefte. Welbevinden is ook ontzettend belangrijk voor alle leerlingen, ook de begaafde kinderen.’

Eleonor: ‘Je moet een heel mens grootbrengen!’

Je moet dus echt kijken naar waar een kind behoefte aan heeft en daar proberen op af te stemmen?

Eleonor: ‘Je moet niet alleen kijken waar die leerling behoefte aan heeft, je moet het hem ook vragen. Wij roepen steeds dat we educatieve behoeften moeten zien. Maar bedenk wel dat jij als observator jezelf meeneemt. Dus dat betekent dat je met een kind moet praten. Dat gebeurt niet altijd. En als we kinderen wel een vraag stellen, luisteren we soms eigenlijk niet zo goed naar het antwoord. Maar dat is wel belangrijk! En luister ook naar wat níét gezegd wordt. Wees verwonderd. Stel vragen en geef zelf geen antwoord. Welke leerling in jouw klas mag jou nog verrassen?’

Annemieke: ‘In een filmpje op YouTube (<https://tinyurl.com/26art94s>, vanaf minuut 6) vraagt een 14-jarig begaafd meisje zich af: “Wanneer komt nu het moment dat die mensen die over mij beslissen mij gaan vragen wat ik nodig heb?” Dus niet praten *over* maar praten *met*.’

Anouke: ‘Dat is wel het leuke van begaafde leerlingen; die kunnen vaak goed aangeven wat ze nodig hebben. In onderzoek stel ik open vragen om kinderen associatief te laten antwoorden. Het uitwerken kost veel tijd, maar het levert ook heel mooie inzichten op.’

Denksleutel. Stel, je kunt vijf jaar in de toekomst kijken. Wat zou je dan gerealiseerd willen hebben?

Anouke: 'Ik zou graag zien dat er sprake is van ontwikkelingsgericht onderwijs. Dus onderwijs, waarbij de ontwikkelbehoeften van kinderen, zowel cognitief als qua sociaal welbevinden, worden meegenomen. Leeftijd speelt hierin een kleinere rol dan in het huidige onderwijs. Ik pleit niet voor individueel onderwijs, maar wel voor onderwijs waarin we kunnen zien en herkennen wat een kind nodig heeft en wij in staat zijn dit onderwijs te realiseren. We zijn dan niet meer handelingsverlegen, maar juist handelingskrachtig. En labels zijn niet meer nodig.'

Eleonor: 'Ik signaleer dat er soms strijd is tussen ouders en scholen, waarbij ze proberen elkaar een visie op te leggen of dwingen te denken binnen dezelfde visie. Ik zou heel graag willen dat die strijd afneemt.'

'Ik zou graag zien dat er sprake is van ontwikkelingsgericht onderwijs'

Annemieke: 'Ik zou graag hebben dat het onderzoekend vermogen van leraren ruimte krijgt. En ook dat twijfel hoger gewaardeerd gaat worden in het denken en handelen van leraren. Ik denk dat leraren met onderzoekend vermogen bij twijfels over een aanpak op zoek zullen gaan naar theorieën over "wat werkt wel, wat werkt niet". Of dat zij nader onderzoek zullen doen. Dergelijk praktijkgericht actieonderzoek kan leiden tot verbeteringen voor alle leerlingen, ook voor de begaafde leerlingen.'

Eleonor: 'Ik las vanmorgen op Twitter de uitspraak: "Als alles om jou draait, word je duizelig." Ik hoop dat wij over vijf jaar het begaafdheidsonderwijs met elkaar niet meer zien als draaiende om leraar, kind of ouders, maar om ons allemaal. *It is a joint effort!*'

Het boek 'Hoe dan? Pakkend onderwijs voor begaafde leerlingen' is te bestellen via www.uitgeverijpica.nl. Namens Pica mogen we 10 procent korting aanbieden! Lees meer op pagina 43.

Engelen Houben-Feddema

Engelen Houben-Feddema werkte als ib'er en rt'er in het basisonderwijs en als docent in de Master SEN gedragsspecialist en begeleiden. Ze is redactielid van 'Beter Begeleiden' en lid van het bestuur van de LBBO.

Samen staan we sterk voor professionele begeleiders

Dit artikel is gepubliceerd in *Beter Begeleiden*, het vakblad voor leden van de Landelijke Beroepsgroep voor Begeleiders in het Onderwijs (LBBO).

De LBBO zet zich in om de positie van begeleiders in het onderwijs te verstevigen. We zijn ervan overtuigd dat begeleiders onmisbare schakels zijn in scholen. Dat begeleiders zich verbeteren als ze elkaar ontmoeten, elkaar inspireren en zich professionaliseren. Daarom verenigen we hen in onze landelijke beroepsgroep (zonder winstootmerk).

Door lid te worden van de LBBO krijg je volop mogelijkheden om met en van andere begeleiders te leren. Je wordt gevoed en geïnspireerd. Bovendien kun je altijd bij de LBBO terecht voor een vraag over jouw werk – we helpen je graag!

Meer redenen om lid te worden

- 6x per jaar het vakblad *Beter Begeleiden* bij je thuis
- toegang tot onze online materialenbank vol artikelen, materialen en andere vakinhoudelijke informatie
- korting bij LBBO Academie
- mogelijkheid tot registratie in ons kwaliteitsregister
- rechtspositionele ondersteuning
- actuele beroepsstandaarden
- regelmatige winacties
- vertegenwoordiging in landelijke overlegorganen
- een krachtige stem in het publieke (onderwijs)debat

De LBBO is de overkoepelende beroepsorganisatie voor:

- intern begeleiders
- ambulante begeleiders
- gedragsspecialisten
- jonge-kindspecialisten
- beeldbegeleiders
- specialisten begaafdheid
- zelfstandige begeleiders in het onderwijs

Informatie

Meer informatie over het lidmaatschap of direct aanmelden als lid? Kijk op onze website: lbbo.nl.